

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 10 december 2021

Mål nr

T 4558-21

PARTER

Klagande

ÄM

Ombud: Advokat KS

Motpart

MK

Målsägandebitråde: Advokat OMD

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2021-05-31 i mål B 764-21

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

OMD ska få ersättning av allmänna medel för biträdet åt MK i Högsta domstolen med 30 281 kr. Av beloppet avser 24 225 kr arbete och 6 056 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

ÄM ska själv svara för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

ÄM har yrkat att Högsta domstolen ska avslå MKs yrkande om skadestånd avseende kränkning, eller, i andra hand, sätta ned beloppet.

MK har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

ÄM har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av p. 3.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. ÄM har av hovrätten dömts för rån. Tillsammans och i samförstånd med tre okända gärningsmän stal han genom våld och med hot om våld en mobiltelefon, bilnycklar, kontanter och en bil av MK. Denne tvingades också att lämna ifrån sig vissa uppgifter, såsom koder till bl.a. BankID och iCloud. Våldet bestod av knytnävslag mot MKs huvud, slag med en gren mot huvud och överkropp samt sparkar mot ben, överkropp och huvud. Hoten bestod i att MK skulle bli huggen med kniv. Rånnet, som pågick under i vart fall 30 minuter, inträffade efter det att MK hade stämt träff med ÄM för att köpa narkotika av honom, något MK också gjort vid tidigare tillfällen.

2. MK yrkade ersättning för kränkning med 20 000 kr. Tingsrätten ansåg att den omständigheten att han hade stämt träff med ÄM för att köpa narkotika inte innebar att han gett upp värnandet om sin integritet och biföll yrkandet. Hovrätten har instämt i tingsrättens bedömning.

3. Med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit styrkt om händelseförloppet har Högsta domstolen meddelat prövningstillstånd i fråga om skadestånd till MK i den del som avser ersättning för kränkning. I övriga delar står hovrättens dom fast.

Frågan i Högsta domstolen

4. Frågan i Högsta domstolen är vad som bör anses utgöra ett medvetet risktagande och vilken betydelse ett sådant risktagande från den skadelidandes sida har för rätten till kränkingsersättning.

Kränkingsersättning

Inledning

5. Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär (2 kap. 3 § skadeståndslagen). De brott som grundar rätt till ersättning utmärks av att de innefattar ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet. Kränkingsersättningens storlek bestäms enligt 5 kap. 6 § efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. Utgångspunkten ska vara en skönsmässig bedömning, baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar.

6. Kränkingsersättning avser att kompensera känslor som den kränkande handlingen har framkallat, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande och som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada (se bl.a. ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” NJA 2017 s. 938 p. 5).

Gärningen ska innebära en allvarlig kränkning

7. En rätt till kränkingsersättning förutsätter att brottet har inneburit en allvarlig kränkning. Vad som är att anse som en sådan kränkning får bedömas från fall till fall med beaktande av samtliga relevanta omständigheter. Viss ledning kan hämtas i den uppräkningslista som görs i 5 kap. 6 § skadeståndslagen av de faktorer som inverkar på skadeståndets bestämmande (se prop. 2000/01:68 s. 65 och NJA 2011 s. 3 p. 4).

8. För att det ska vara fråga om en ersättningsgrundande kränkning krävs att angreppet riktar sig mot någon som värnar om sin personliga integritet. Vid bedömningen av om en kränkning är allvarlig har det betydelse hur den skadelidande har uppträtt. Av lagförarbetena framgår att den skadelidandes egna förhållningssätt eller agerande främst bör ges betydelse för bedömningen av kränkningens allvar vid mindre grova våldsbrott, ofredanden och ärekränkingsbrott. Det bör emellertid inte alls ges betydelse vid sexualbrott. (Se prop. 2000/01:68 s. 65 f.)

9. Vid bedömning av om den skadelidandes eget agerande är av betydelse ska hänsyn tas till om den skadelidande har provocerat fram den skadegörande handlingen eller annars varit medvällande, exempelvis genom att inleda ett handgemäng och därigenom själv riskera att mötas med våld. Det kan också finnas skäl att ta hänsyn till om det är fråga om ett medvetet risktagande från den skadelidandes sida, dvs. om den skadelidande har insett risken för skada och likväl valt att utsätta sig för denna risk (jfr SOU 1992:84 s. 234). Ett sådant risktagande kan exempelvis bestå i att söka sig till en kriminell miljö där det finns risk för att drabbas av ett sådant brott som kan ge rätt till kränkingsersättning.

10. Hänsyn ska vid bedömningen av kränkningens allvar tas till hur klandervärdt den skadelidandes beteende är i förhållande till den kränkning han eller hon utsätts för. Bedömningen av hur den skadelidande själv har uppträtt

och i vilken proportion den åtalade gärningen står till den skadelidandes agerande kan mynna ut i att den skadelidande genom sitt handlande anses ha medverkat i så hög grad till den skadeutlösande gärningen att den drabbade inte kan anses ha blivit allvarligt kränkt av den. En person som inleder ett slagsmål får exempelvis vara beredd på att mötas av visst våld och kränkningen kan då inte anses vara allvarlig. Om den skadelidande emellertid i en sådan situation möts av ett betydligt allvarligare våld än det som han eller hon haft anledning att räkna med, kan det medföra att det ändå blir fråga om en allvarlig kränkning. (Jfr prop. 2000/01:68 s. 52 och 65.)

Ersättningens storlek

11. Vid bestämmande av storleken på kränkingsersättning ska särskilt beaktas om handlingen har haft förnedrande eller skändliga inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet (se 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen).

12. Ersättningens storlek kan också påverkas av hur den skadelidande själv har handlat. Dennes agerande kan anses ha varit sådant att kränkningen av den personliga integriteten bedöms ha varit mindre allvarlig än normalt men att den ändå når upp till vad som är att anse som en allvarlig kränkning. I sådana fall kan den skadelidande anses berättigad till en lägre ersättning än annars. Det är i dessa fall inte fråga om att jämka ersättningen utan en bedömning av kränkningen med beaktande av omständigheter hänförliga till den skadelidande. Som framgår av 6 kap. 1 § skadeståndslagen är lagens allmänna jämningsregel inte tillämplig i fråga om kränkingsersättning.

13. I praktiken bestämmer domstolarna ofta ersättningsnivåerna med ledning av de schabloner för brottsskadeersättning som tillämpas av

Brottsoffermyndigheten efter beslut av Nämnden för brottsskadeersättning (se bl.a. ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” NJA 2017 s. 938 p. 7).

14. Av 12 § brottsskadelagen (2014:322) framgår att brottsskadeersättning får jämkas om det är skäligt med hänsyn till att den skadelidande genom sitt uppträdande i samband med brottet eller på annat liknande sätt uppsåtligen eller av oaktsamhet har ökat skaderisken. Eftersom staten har tagit på sig ett ansvar för att skydda medborgarna från brott och träder in och garanterar att brottsoffer får viss ersättning, har det ansetts rimligt att ett brottsoffer som själv har deltagit i brottslig verksamhet eller annan verksamhet som är klandervärd eller medvetet har uppträtt provocerande får tåla en reduktion av den ersättning som annars skulle utgå (jfr prop. 1977/78:126 s. 24 f. och prop. 1998/99:41 s. 13 f.).

15. En motsvarande jämningsregel finns inte i skadeståndslagen. Den praxis som nämnden har utvecklat för jämkning av ersättningen till följd av den skadelidandes eget agerande kan därför inte omedelbart läggas till grund för bestämmande av kränkingsersättning enligt skadeståndslagen. Provokation, medvållande och medvetet risktagande kan sålunda resultera i mindre nedsättning av sådan kränkingsersättning än den jämkning av brottsskadeersättning som skulle ske för motsvarande ageranden.

Bedömningen i detta fall

16. Bland de omständigheter som är av särskilt intresse vid bedömningen av rätt till kränkingsersättning vid personrån ingår främst det våld eller hot som använts, men även under hur lång tid som rånet har pågått. Schablonersättningen vid rån uppgår för närvarande till 7 000 kr vid obehäpnade rånhot och 12 000 kr vid rånhot med farliga vapen eller med föremål som för brottsoffret framstår som ett farligt vapen, t.ex. vapenattrapper. Försvårande omständigheter påverkar ersättningen i höjande riktning. (Se Brottsoffermyndighetens referatsamling 2020, s. 128.)

17. I samband med att MK skulle köpa narkotika utsattes han för ett allvarligt brott av flera gärningsmän; tre av dem var maskerade. Det våld som drabbade honom bestod bl.a. i våld med tillhygge och sparkar mot huvudet. Han blev också hotad med att han skulle huggas med kniv. MK tvingades vidare att lämna ifrån sig integritetskränkande uppgifter. Rånet pågick under inte obetydlig tid.

18. Även om MK själv avsåg att begå brott genom att köpa narkotika, hade han mot bakgrund av parternas tidigare relation och kontakter inte anledning att anta att hans agerande innebar en risk för att utsättas för brott på sätt som nu skedde. Hans agerande kan därför inte anses ha utgjort ett medvetet risktagande i förhållande till den kränkning som han utsatts för; han kan inte anses ha eftergett kravet på respekt för sin personliga integritet. Den omständigheten att han skulle köpa narkotika och därmed avsåg att göra sig skyldig till brottslig handling ska därför inte påverka bedömningen av den kränkning som han utsattes för.

19. Den av hovrätten utdömda ersättningen om 20 000 kr är skälig och bör fastställas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre (referent), Agneta Bäcklund, Dag Mattsson och Eric M. Runesson. Föredragande har varit justitiesekreteraren Charlotta Hallgren.